

מרתה גראהם והמלחמה הקרה

רות אשל

Martha Graham's Cold War – The Dance of American Diplomacy
by Victoria Phillips Oxford University Press, 2020. 458 pages

תרומתן של להקות המחול האמריקניות במהלך המלחמה הקרה מוכר לנו בזכות ספרה המצוין של נעימה פרבוט *Dance for Export: Cultural (Prevots)* (1999). ההיסטוריונית ויקטוריה גרין, מומחית לאספקט התרבותי של המלחמה הקרה, בחרה להתמקד בספרה בלהקה של מרתה גראהם. המחקר הוא עצום בהיקפו ועשיר בפרטים ותובנות ומכיל 458 עמודים. גראהם הייתה בקשר עם כל הנשיאים האמריקנים מפרנקלין רוזוולט ועד ג'ורג' בוש, ששלחו אותה לסיורים בעולם, הזמינו אותה להתארך בבית הלבן והקשרים שטיפחה איתם תוכננו כדי שיתנו פרי. פיליפ פותחת בסיוור הראשון של הלהקה במזרח הרחוק שהסתיים בישראל ב־1956, ממשיכה בסיוורים רבים של הלהקה בעולם ומסיימת בהכנות השתתפות הלהקה בברלין לציון אירוע נפילת החומה ב־1989. בחרתי לכתוב על ספר זה בגלל ההשפעה הגדולה של גראהם על התפתחות המחול בישראל.

מעניינים במיוחד ההסברים של פיליפ על מדוע הסיוורים של הלהקה שנשלחה כמכשיר תעמולה דיפלומטי היו כה מוצלחים. בארצות שאליהן הגיעה הלהקה, טענה גראהם שהמחול המודרני שהיא מייצגת ומכנה abstract expressionism הוא חלק מהאמנות המודרנית החדשה של חוסר גבולות ואוניברסליות. איוש הלהקה ברקדנים ממוצאים שונים, ובהם רקדנים ממוצא יפני או אפריקני, כמו גם מגוון הנושאים התרבותיים שמצאו ייצוג נרחב ברפרטואר שלה ונלקחו מהקלסיקה, מהמיתולוגיה היוונית או מהתנ"ך, תרמו גם לטענה זאת. למשל, בישראל, הריקודים התנייכיים (כמו הרוזיה, או יהודית) וביפן את שיתוף הפעולה עם מעצב התפאורה היפני איסאמו נגושי. כך גם, יכלה להצביע על הנשים החזקות ברפרטואר, מתקופות, תרבויות ולאומים שונים, שסיפורן כרוך באמיתות הומניות אוניברסליות, ובהן מדיאה, יוקסטרה, יהודית, קליאופטרה וז'אן דארק. מחרוזת ריקודי "האמריקנה" של גראהם בנושא החלוצים האמריקניים, הוצגו כפריצת דרך למרחבים חדשים, פתוחים, חסרי גבולות שיכלו לדבר לכל הלאומים, במיוחד לאלה שקיבלו עצמאות אחרי מלחמת העולם השנייה. וכל זאת, בניגוד לברית המועצות ששלחה את בלט הבולשוי, היהלום המלוטש שעוסק באגדות והיררכיה מעמדית. גראהם ורקדניה הקפידו ליצור דימוי של עכשוויות,

פתוחה ורעננה וכשהרקדנים שלה ירדו מהמטוס, הם לבשו את מיטב האופנה האמריקנית העכשווית. ככל שנברה השליטה הקומוניסטית בחלקים בעולם הדגישה גראהם את מרכיב החופש, דהיינו אמנות חופשית שניתן ליצור רק בדמוקרטיה שבהן האמנים לא היו מכשירים בידי השלטונות. כך הצליחה גראהם "לפתות את האינטליגנציה והמנהיגים הפוליטיים כשהיא יוצרת עולם דמיוני בינלאומי לאנשים מודרניים" (9).

כישראלית, הייתי סקרנית לקרוא איך היסטוריונית אמריקנית מנתחת ומפרשת את הביקור ההיסטורי הראשון של גראהם בישראל ב־1956. פיליפ מספקת פרטים חדשים, כמו, למשל, שגראהם נדרשה לבקש ויזה כניסה לארץ מכיוון שהסיוור לא אורגן מטעם משרד החוץ האמריקני. שמה של בת שבע דה רוטשילד מופיע כמי שמימנה בכספה את בואה של הלהקה לישראל, אבל דומני שתרומתה ומעורבותה הרגשית של דה רוטשילד לא קיבלו את המינוח החזק הראוי.

פיליפ טוענת שהריקוד *Appalachian Spring* דיבר במיוחד אל הישראלים, שיכלו להזדהות עם התיישבות במקומות ריקים ובהפרחת השממה בנגב. הופתעתי לקרוא שהביקורת על הלהקה היו פושרות בעוד שהוא זכור כסיוור כל כך מוצלח שהיה נקודת מפנה בהתפתחות המחול בארץ. פיליפ בחרה להתייחס לביקורת של חיים גמזו בעיתון הארץ (24.2.1956) ש"חשבו שריקודים יותר מדי יפניים" והריקוד *Cave of the Heart* לא ריגש כי נראה יותר מדי "אקרובטי", ואילו יוקסטרה והסיפור שלה עם אדיפוס נראה כ"סיפור פנטומימה" ואדיפוס עצמו כ"טרון". עוד ציינה פיליפ, שלאומה שנולדה על ברכי התנ"ך, הסיפורים של המיתולוגיה היוונית נראים מיושנים, "כמו סרט עם ניחוח אסייתי". מדוע בחרה דווקא לביקורת זאת כשהיו כל כך הרבה ביקורות עתירות שבחים ללהקה? לסיכום, טוענת פיליפ, כי היות שגראהם הביאה רפרטואר עשיר, היו ריקודים רבים שזכו לתשבחות, ואפשר לסכם את הסיוור כמוצלח (99). פיליפ צדקה כשכתבה שהישראלים ו"שהאליטה התרבותית והקהל חיפשו את השיק האמריקני" (100) ולהקת גראהם טמנה בתוכה קסם זה.

פיליפ טוענת שהמחול של גראהם נתקבל בהתנגדות של אמני מחול ההבעה בישראל. אני טוענת שגם אמני מחול ההבעה התלהבו מגראהם, אבל כאשר תוקם להקת בת שבע המתבססת על סגנונה, היו אמני הבעה רבים שחשבו שזאת טעות להשתית את הרפרטואר על סגנונה של גראהם והקולונות שלה (ראו, אשל, מחול פורש כנפיים, 2016 עמ' 190). מעניין שפיליפ משווה את ההתנגדות של אמני מחול ההבעה לגראהם להתנגדות של המחול הסוציאליסטי בארה"ב, שבע שנים קודם לכן. היא כותבת שרקדני New Dance Group בארה"ב, בדומה לרקדנים ביישוב, אומנו בשיטת מרי יוגמן והשתמשו במחול כדי להעביר מסרים פוליטיים. באופן אירוני, היא מציינת ש"כמו בארה"ב, בהודו, הטכניקה המקודדת של גראהם (codified technique) לחמה במחול השמאלני הפוליטי 'החופשי'".

הספר עשיר בסקירות פוליטיות שמייצבים את חשיבות הסיוורים של גראהם לאורך השנים, וכן מרתק בפרטים עשירים על מערכת היחסים בין גראהם לנשיאים האמריקנים, ובעיקר לנשותיהן, ההזמנות הרבות שלה לבית הלבן חושף פרטי פרטים על ההתנהלות הדיפלומטית של הלהקה מול הממשל. פיליפ מסבירה איך לאורך כל כך הרבה שנים היא נשארה רלוונטית לתעמולה האמריקנית, זאת, כאשר בארה"ב כבר נשמעו קולות שהלהקה מיושנת. זה ספר מרתק ברוחב היריעה ובקשר בין מחול ופוליטיקה.

